

Röster om sexuella kränkningar och övergrepp i föreningar

UTSÄTTA - UTSÄTTAS - HANTERA

RÖSTER OM SEXUELLA KRÄNKNINGAR OCH ÖVERGREPP I FÖRENINGAR

UTSÄTTA • UTSÄTTAS • HANTERA

Jesper Fundberg

Förord

Hundratusentals barn, unga och vuxna deltar på något sätt i ideella barn- och ungdomsverksamheter. För den stora majoriteten är sannolikt detta en tid som berikar deras liv. På senare år har dock ett allt starkare ljus satts på trygghet för de barn och unga som befinner sig verksamheterna. I *Röster om sexuella kränkningar och övergrepp i föreningar* får vi en unik inblick i hur personer, som på något sätt har egna erfarenheter av sexuella kränkningar och övergrepp i en ledarledd barn- och ungdomsverksamhet, tänker om, påverkats av och har hanterat det som hänt. Deras berättelser vittnar om att frågan om barns och ungas trygghet ständigt är angelägen och att vi måste våga ta upp och prata om det allra svåraste, hur svårt det än är.

Rapporten har skrivits av etnologen Jesper Fundberg och belyser flera aspekter av kränkningar och övergrepp inom föreningslivet. En vuxen ledare och en ung ledare, en pappa, en kvinna och många fler berättar om sexuell utsatthet i ideella barn- och ungdomsverksamheter. De berättar om övergrepp mellan unga medlemmar, så kallade initieringsriter, där nya medlemmar eller lagkompisar genom förnedring hälsas ”välkomna till gemenskapen”.

Vi hoppas att dessa berättelser kan bidra till att frågan om sexuell utsatthet i ideella barn- och ungdomsverksamheter får mer och fortsatt uppmärksamhet och gör att ännu fler engagerade vuxna inser att det kan hända även i en utåt sett trygg och populär verksamhet. Som ledare har man allt att vinna på att förstå vad sexuell utsatthet i den egna verksamheten innebär för barn, unga och ledare.

Myndigheten för ungdoms och civilsamhällesfrågor har under 2013 och 2014 ett särskilt uppdrag från regeringen att belysa föreningslivets arbete för att förhindra att unga utsätts för sexuella kränkningar och övergrepp inom den egna verksamheten. Projektledare är Rikard Ambumsgård och Maria Billinger. Vi hoppas kunna engagera ledare, föräldrar och andra med ansvar för barn och unga att göra föreningslivets verksamheter till tryggare platser.

Alice Bah Kuhnke
generaldirektör
Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor

Innehåll

Inledning	7
1 Att utsätta någon för sexuellt övergrepp.....	9
1.1 Om att normalisera övergrepp	9
1.2 Om att komma till insikt och försonas	11
2 Att bli utsatt för sexuella övergrepp	14
2.1 Om att vara förälder till en utsatt	14
2.2 Om riter och gemenskap	17
2.3 Att inte förstöra för sig själv	18
3 Att hantera sexuella övergrepp.....	21
3.1 Att ta tag i sin historia	21
3.2 Att skapa trygga möten.....	23
3.3 Att stänga av en stjärna.....	24
3.4 Att bryta tystnaden	25
4 Mönster och vidare frågor	27
4.1 Vad handlar övergreppen om?	27
4.2 Var och när sker övergreppen?	28
4.3 Vem är förövaren?.....	29
4.4 Vilket motstånd möter föreningar i det förebyggande arbetet?	29
4.5 Hur kan föreningar arbeta förebyggande?.....	30
5 Referenser	32

Inledning

I maj 2013 kontaktades jag av Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor¹ och fick frågan om att göra en undersökning för att belysa föreningslivets förebyggande arbete för att förhindra att barn och unga utsätts för sexuella kränkningar och övergrepp. Jag är etnolog och sedan 2006 arbetar jag vid institutionen för idrottsvetenskap på Malmö högskola. Min forskning och mitt samarbete med det omgivande samhället har mestadels rört maskulinitetsfrågor och mäns ledarskap. Detta uppdrag kändes som ett sätt att få använda tidigare erfarenheter och samtidigt ge sig in i en fråga som var ny för mig. Uppdraget var att samla erfarenheter kring hur föreningar arbetar mot sexuella övergrepp. Många minns säkert Patrik Sjöbergs bok *Det du inte såg* (Sjöberg & Lutteman 2011) där Patrik berättar om mångåriga övergrepp av sin tränare och styvpappa. Vad hade hänt i svenska föreningar två år senare? Hur arbetar föreningar i Sverige med sexuella övergrepp, finns det goda exempel, hur agerar man förebyggande och hur agerar man när det väl har hänt?

Jag ville tidigt ta med socialpsykologen och fotografen Frans Oddner i uppdraget. Ämnet rymmer många känslor, allt från äckel till ilska, frustration och förvirring. Jag skulle intervjua människor om deras erfarenheter, känslor, tankar och handlingar och Frans var med och fotograferade just för att fånga andra dimensioner än ord. Bilderna kom att fånga stämningar, kroppsgester och miljöer, allt det som också spelar roll för förståelsen av sexuella övergrepp.

Det har varit värdefullt att vara två i detta arbete. Dels för att kunna arbeta professionellt med olika former kring att skildra temat, dels för att kunna bearbeta och analysera det vi har fått ta del av. För det har givetvis väckt många tankar och känslor hos oss, både som professionella och som privatpersoner.

Vi har kontaktat och träffat personer från olika sorters föreningar, idrotts-, scout-, kultur- och religiösa samfund, sammanlagt sex olika verksamheter (i rapporten kallas dessa föreningar). Vi har pratat med män och kvinnor. Fokus har varit på sexuella övergrepp mot barn och unga i föreningar. Vi har dock inte pratat med barn och unga. När övergrepp beskrivs är det vuxnas erfarenheter från barn- och ungdomstiden.

Det är ett etiskt val att intervjua vuxna retrospektivt där de ombeds att tänka tillbaka och reflektera kring en tidigare händelse. Att intervjua barn och unga kräver dels etiskt godkännande av föräldrarna, dels ställer det andra krav på den som intervjuar att kunna hantera barns och ungas berättelser om något mycket kränkande som de varit med om i nära tid. Den kompetensen bedömer jag att jag inte har.

Valet innebär naturligtvis att händelser sorteras och fördelas efter olika personers minnesbilder. Jag uppfattar att eventuella nackdelar med att vissa händelser är flera år bakåt i tiden, minnet sviker kanske, ändå uppvägs av den vuxnes förmåga att sätta in händelserna i ett (livs-)sammenhang och reflektera kring vad som hänt mot bakgrund av senare erfarenheter. Med tiden bleknar vissa aspekter medan andra träder fram tydligare. Det vi tar del av är det som stannat kvar och utan att gå händelserna i förväg är det en hel del. Sexu-

---

¹ Vid det aktuella tillfället var myndighetens namn Ungdomsstyrelsen.

ella övergrepp försvinner inte ur människors medvetenhet även om att det var länge sedan de faktiska övergreppen skedde.

Materialet består sammanlagt av drygt elva timmars inspelade samtal fördelat på 12 intervjuer. De flesta av dessa bilder är anonymiserade. Vidare har vi fått ta del av mängder av tryckt material från de olika verksamheterna vi mött i form av policyer, handlingsplaner, broschyrer och annan dokumentation kring frågan. Generositeten har varit stor i att förse oss med information om erfarenheter och konkreta aktiviteter.

Vi presenterar materialet utifrån tre perspektiv: att utsätta andra, att bli utsatt och att hantera sexuella övergrepp. I texten har jag valt att använda ett tydligt subjektsperspektiv. Det är de intervjuade personernas erfarenheter, tankar och känslor som ofta talar – deras *jag* – i texten. Jag har låtit subjektets tankar och känslor ta plats. Det är deras ord som ska lyftas fram, inte mina. Att prata om sexuella övergrepp, oavsett om man är förövare, utsatt eller både ock, är ofta känslösamt och mycket personligt. Jag har därför gjort olika avvägningar för att tillgodose de berättandes önskemål om anonymitet – för sig själv och för andra berörda.

Uppdraget formulerades inledningsvis utifrån det sista perspektivet – hur föreningar hanterat övergrepp i verksamheten och hur händelsen påverkat medlemmar och den löpande verksamheten – men vi insåg snart att de båda andra, inledande, perspektiven är nödvändiga för att förstå vad det är föreningsmedlemmar har att hantera.

Parallellt med att träffa människor och samtala har jag tagit del av det som skrivits i medierna kring sexuella övergrepp de senaste åren. Detta för att öka min förståelse för vad sexuella övergrepp innebär och handlar om ur olika perspektiv. Det har hjälpt mig att sortera och förstå generaliserbarheten i de intervjuer som genomförts inom ramen för detta arbete.

Under vintern och våren 2013–2014 skrevs det i medierna om nya fall av sexuella övergrepp i föreningslivet, vilket gjorde mig extra uppmärksam på hur man närmar sig ett tabubelagt ämne som samtidigt väcker fascination och intresse. Händelserna får ofta stor uppmärksamhet. De texter som jag tagit del av är hur sexuella övergrepp beskrivits i Börje Svenssons *De mest hatade* (2012), i Patrik Sjöbergs bok *Det du inte såg* (2011), i Susanne Johanssons forskning om sexuella övergrepp inom idrottsrörelsen och i den danska filmen *Jakten* (2012) som skildrar konsekvenser av ett rykte om övergrepp.

En slutsats, som även kan ses utifrån vårt material, är att ämnet berör – även långt efter att ett övergrepp ägt rum. Och frågan är om någon som varit inblandad någonsin kan lämna det bakom sig. Kanhända kan man lära sig att leva med det, men det tycks som om det alltid kommer att finnas kvar hos (alla) de inblandade i någon form. Detta uppdrag har känts angeläget, det har varit viktigt att lyssna till dem som varit med om något som få vill tala om och som nu ändå har gjort det. Ett stort tack till er alla!

1 Att utsätta någon för sexuellt övergrepp

1.1 Om att normalisera övergrepp

Redan i telefonsamtalet om han ville bli intervjuad, och i så fall var och när, anade jag en nervositet. Den var begriplig. Att berätta om en erfarenhet av att ha varit med om att utsätta någon för ett sexuellt övergrepp är skamfyllt. I hierarkin är just sexualbrott de som hamnar långt ned på skalan, både bland dömda och bland allmänhet. Den person jag träffade blev aldrig dömd. Han var inte ensam i situationen, det var flera som deltog i att kränka och utsätta en annan person i föreningen för sexuella övergrepp. Och det hände vid flera tillfällen och för flera olika personer.

Vi sitter vid köksbordet hemma hos honom. Berättelserna handlar om hur flera personer under flera års tid utsatte andra i föreningen för sexuella övergrepp. Alla inblandade var ungdomar, mellan 13 och 20 år, och det pågick under flera års tid. Det kallades för invigning. En ny i gruppen skulle utsättas för en prövning för att sedan bli ”fullvärdig medlem”.² Det skedde alltid i samband med de läger som föreningen åkte iväg på en eller två gånger om året. Den som skulle utsättas skulle invigas vid ett tillfälle och sedan var det över. Att det var i samband med ett läger förklaras med att den utsatte inte skulle kunna smita undan. Men under samtalet anar jag att fler orsaker låg bakom att det skedde just under dessa omständigheter, vilket jag återkommer till.

Det handlade alltid om sex när invigningen skulle ske och i fokus var könsorganet. Vad som skulle ske eller utföras bestämdes av en grupp, aldrig en ensam person, och det var ofta de som var äldst eller mest rutinerade i gruppen som planerade och utförde handlingarna. Planeringen var en del av ritualen. I planeringen av graden av förnedring tog man hänsyn till hur ”kaxig” eller ”tuff” personen var som skulle invigas. Ju kaxigare desto värre saker fick de utstå. I samtalet förstår jag också att gränserna för smärta och förnedring kom att tänjas allt mer för varje år. Det blev värre och värre.

Ett av de första tillfällen som han berättar om är hur de la en kille på en säng i ett av rummen på det hotell som de bodde på. Personen fick ligga naken och alla andra, cirka 15 personer, fick skriva vad de ville på kroppen med tuschpenna. Sedan avslutades allt med att de höllde en slags salva, liknande massagesalva/tigerbalsam, i anus. Doften av salva var frän och de visste att den blev varm och kliade. Jag frågar vad han tänkte om det:

”Idag tänker jag, så sjukt. Det finns inte. Men jag såg det aldrig som pennalism eller ens att man mobbade någon. Det var något som man skulle genomgå. Det var bara den drabbade som mådde dåligt. Tills det var över. Man skulle bli hård.”

---

² Jag har valt att återge det ord som den intervjuade personen använder för att beskriva händelserna med, nämligen invigning/invigningsritual. Alternativ till ordet hade kunnat vara initieringsrit, övergångsrit, initiationsceremoni, passagerit.

Om man vägrade blev det värre och då fick man utstå något ännu mer förnedrande. Så gott som ingen protesterade. Enda sättet att slippa var att byta förening. Men föreningen var framgångsrik och han tror att de flesta tänkte att det bara gällde att få det överstökad. Invigningskulturen byggde vidare på att den som blivit utsatt ett år var med och utsatte andra kommande år. På det sättet skapades en känsla av att få ge igen och att eventuella känslor av medlidande dämpades. Alla skulle lida. "Bakad" snus innanför förhuden, få stånd och slå könsorganet i bordet. Exempelen följer mönstret nakenhet – könsorgan – smärta.

Ritualernas grad av förnedring ökade. Vid ett annat tillfälle får en ung man sitta i en fåtölj och de andra sitter runt omkring. Han ska runka tills han får utlösning. Inte helt enkelt i situationen och det hela tog lång tid. Tills slut säger de övriga att han får gå in på toaletten och komma ut när han är nära för att visa. Han gör så och precis när han är på väg ut till gruppen går det för honom. Han tvingas börja om. Efter det så rakade de av honom köns håret. Det sista var som en "extra grej" för att han hade uppfattats som särskilt kaxig. Men vad som uppfattades som milt eller hårt kunde naturligtvis vara varierande beroende på vem som utsattes. En person fick läsa högt ur en porrtidning ståendes naken framför de andra. Det uppfattades som ganska milt av de övriga. Det var bara det att den utsatte var dyslektiker och hade svårt att få fram orden och situationen blev mycket förnedrande.

Jag får höra den ena berättelsen efter den andra. Alla rör nakenhet, könsorganet eller anus. Personen som ska utsättas ska känna skam och förnedring samtidigt som det är många mot en. Ritualerna blir stegvis allt grövre. Vändningen är en händelse som uppfattas som "över gränsen". Efter det blir invigningarna betydligt mildare igen. Han beskriver det så här:

"Det var så groteskt. Vi var på hotell och det var två som skulle invigas. En fick ligga på rygg naken och den andra var på toa. Sedan kommer den på toa ut med sin egen avföring och ska slänga den på den andre. Den som fått avföringen på sig ska sedan kissa i en mugg och sedan doppa en munk i den och äta upp munken. Då tänkte jag: Detta är inte vettigt. Jag tyckte det var läskigt, vedervärdigt."

Jag försöker förstå meningen med invigningarna. Han svarar att:

"vi blev hårda människor, ingen kunde stoppa oss och en del av detta hänger ihop med invigningarna."

Han berättar vidare att tiden i föreningen var fantastisk, trots allt. Det var som om det var självklart att detta skulle ske, inget som man reflekterade över. Men helt givet och självklart vara det inte heller. Det skedde alltid på läger, långt borta från hemmet och utan ledares insyn. Avskildhet, såväl geografiskt som socialt, tycks ha varit en bra förutsättning för invigningar. Jag frågar vad han känner kring detta idag.

"Jag kan inte säga att jag skäms, gjort är gjort. Hade det hänt idag hade det blivit åtal, kanske fängelse. Är övertygad om det, om någon hade anmält. Men jag kan ju tycka att någon ledare måste ju fattat vad som pågick. En av dem hade ju sannolikt varit utsatt själv. Och jag vet att det pågick i andra föreningar också. Sverige är inte stort, snacket gick."

Det fanns också ritualer som gick ut på att förnedras offentligt, till exempel springa naken på allmän plats. Å ena sidan betonar han hela tiden under samtalet hur invigningar uppfattades som normala, som en del av kulturen i föreningen och att de till och med kunde stärka individen och gruppen när de väl var avklarade. Å andra sidan reflekterar han över att de nog även satt andra spår. Han minns dem tydligt och nervositeten är påtaglig under hela intervjun. Han knäpper händerna, drar fingrarna över ansiktet och tystnar då och då och säger till slut: *"Det var inte okej detta"*, medan det ena övergreppet efter det andra beskrivs i detalj. Han beskriver hur de i gruppen blev bra på att ljuga och hålla käft inför vuxna. Den som skvallrade skulle få ett helvete. Även planeringen av invigningarna uppfattades som oskyldiga: *"Det var en glad stämning vad jag minns, vi såg aldrig vidden av det."* Och efteråt? Inga samtal med de andra varken när det hände eller senare och han förklarar att han aldrig känslomässigt gått igenom vad han gjort mot andra.

Idag finns han kvar i föreningslivet som ledare. Han betonar att sexuella övergrepp av det slag han var med om inte förekommer idag. Skulle det hända och komma fram så skulle det få konsekvenser. *"Jag skulle sätta mig ner och prata om det, jag skulle anmäla."* Han vet att sexuella övergrepp skett både nationellt och internationellt inom det förbund som föreningen ingår i. Det har både hänt att jämnåriga utsatt varandra och att ledare utsatt unga, främst har manliga ledare utsatt flickor. *"Jag vet bara en ledare som blivit fälld för detta i Sverige. Bara en. Men det borde varit fler."*

I Johanssons och Kentäs studie (2013) om sexuella övergrepp lyfter de fram elitsatsande unga inom idrotten och deras beroende av ledare som en viktig faktor för maktmissbruk. I kunskapsöversikten *Sexuella övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiv* visar Johansson (2012) att cirka fem procent av de som aktivt utövar idrott har blivit utsatta för övergrepp, vilket är en ansenlig mängd personer med tanke på hur många barn och unga som är en del av idrottsrörelsen. Idrottens tävlingslogik handlar om att inordna sig i ett hierarkiskt system där auktoriteter inte ska ifrågasättas.

Några citat från intervjuerna kan också tolkas mot den maskulinitetsforskning som jag själv arbetat med där hårdhet är ett återkommande tema. Budskapet till unga män är att inte visa känslor och att uppträda lugnt (jfr Fundberg 2003). En sätt att uppnå detta är att utsätta kroppen för smärta och visa att man står ut. Den tyske maskulinitetsforskaren Theweleit (1995) använder metaforen den bepansrade kroppen när han beskriver hur unga män som kom att bli nazitruppersnas frontfigurer både bokstavligt och bildligt riktade in sig på att symboliskt och konkret förändra (synen på) kroppen. Kroppen skulle stärkas och stå emot såväl "yttre" som "inre" fiender. De yttre fienderna var andra soldater och de inre fienderna var de egna känslorna.

1.2 Om att komma till insikt och försonas

Att den som blir utsatt för ett sexuellt övergrepp mår dåligt av det är givet, alla erfarenheter, forskningsrapporter och dokumentationer visar att det kan sätta mycket djupa spår. Men vad sker hos förövare? Vilka spår lämnas kvar och vad ur en berättelse från en förövares perspektiv kan öka kunskapen om sexuella övergrepp?

Jag har ett samtal med en person som var med i en grupp som utsatte andra för sexuella övergrepp. Händelserna skedde i föreningens verksamhet och bland jämnåriga. Händelsen som beskrivs här liknar den som beskrevs i föregående porträtt, en invigning av en ny medlem i gruppen, utan ledares insyn och på ett läger. Men i denna berättelse finns fler och ytterligare reflektioner kring vad som händer både intellektuellt och emotionellt hos en förövare.

Personen som utsattes uppfattades som stöddig och kaxig, vilket hade retat de äldre. De började med att klä av honom naken och hålla fast honom. Sedan beordrades alla i rummet att rycka ett punghår var från den utsatte. Man fick inte rycka för snabbt. Om du vågade göra det så blev du själv utsatt. Så ingen vågade göra något annat. Efter det smörjde de in pungen på den utsatte med tigerbalsam och stoppade in snus under förhuden som han fick ha där flera minuter. Avslutningsvis fick han stoppa ner könsorganet i iskall coca-cola.

”Det måste ha gjort fruktansvärt ont. Det hela gick ut på smärta och förnedring. 20 personer som kladdar på en och den smärtan. Där brast alla gränser.”

”Vad hände med dig efter det?” frågar jag.

”De flesta gick ut ur rummet med skuld och skam. Vi var femton, sexton år gamla. Vi pratade inte med varandra den kvällen. Inte ett ord. Jag mådde illa. Min bild av mig själv hade varit att jag alltid stod på de svagares sida. Jag var den i skolan man kunde prata med, att jag hjälpte andra. Den bilden raserades den natten. Att jag inte stod upp och emot.”

Den som utsattes för detta, var med ytterligare tre veckor i föreningen och försvann sedan. *”Det smärtar mig idag. Där brast alla gränser.”*

”Hur har detta påverkat dig senare?” Han tittar ut genom fönstret. Paus.

”Det har haft stor betydelse för mitt yrkesval. Jag har jobbat med utsatta unga. Jag har nog försökt sona detta genom att ta hand om andra senare. Och så har jag tänkt ofantligt mycket på hur jag skulle kunna göra något.”

Jag frågar vidare om han vet vad de andra tänkte då och senare. Han berättar att det inte har gått bra för de som var ledare för övergreppen, livet har sparat ur. Om det beror på just dessa händelser eller annat är svårt att avgöra. Men han tror att det satt spår hos alla, och att det handlar om hur man hanterar det. Det tog flera år för honom.

”Det var som att vakna upp ur koma, inse hur fel vi hade gjort. Den ångest som satt i mig över hur man hade utsatt andra, förnedrat rent sexuellt. Det ville jag rätta till. ”

Ändå fanns det en period innan insikten, om vad som hade hänt, då han beskriver sig själv som sexmissbrukare. Han utnyttjade andra personer och mådde själv allt sämre. Det innebar att ta tag i en massa saker i livet, se det med nya ögon och få insikt om mönster. Precis som i den föregående berättelsen ger han övergreppen en mening i det att de stärkte gruppen:

”Det är lite konstigt i mitt huvud, men ändå ... Vi blev starkare som grupp, vi blev osårbara. Det blev vi mot världen, en vi-känsla. Sedan tror jag inte vi ville kränka någon så mycket egentligen men det blev som en snöboll, spärrarna flyttades fram successivt. Men sedan när man kommer ur det så känner nog de flesta att man gärna hade haft det gjort.”

I sin bok *De mest hatade: om pedofiler och andra sexualbrottslingar* (2012) konstaterar Börje Svensson, legitimerad psykoterapeut och en av grundarna av Rädda Barnens pojkmottagning, att unga som begår sexuella övergrepp mot andra unga är långt vanligare än vi tror. Även Gisela Priebe's forskning stärker den bilden. I hennes avhandling visar det sig att i en väsentlig del av fallen har förövaren varit en annan ungdom (Priebe 2009).

I ovan citerade intervju visas ett komplext mönster mellan skuld, skam, ånger, förnekelse och den intervjuades självbild. Den unga förövaren ska inte liknas vid en vuxen förgripare, skriver Svensson, och menar att de unga som begår sexuella övergrepp lika mycket är offer för sina egna sociala och psykologiska svårigheter och detta i kombination med frånvaron av vuxna. Det visar sig i internationella studier att över 50 procent av dömda sexualbrottslingar har debuterat i sexualbrott som tonåringar och att cirka 30 procent av sexualbrotten hade begåtts av någon under 18 år. När Svensson jämför med sin egen behandlingsverksamhet visar det sig att 24 procent av de som befinner sig i behandling har utsatts av en förövare som varit yngre än 18 år (Svensson 2012).

2 Att bli utsatt för sexuella övergrepp

2.1 Om att vara förälder till en utsatt

Att möta en förälder, en pappa, till en ung person som blivit utsatt för sexuella övergrepp var omtumlande. Pappan har också varit ledare i den förening där övergreppen skedde och hade därmed varit nära händelserna utan att förstå vad som pågick. Det här är pappans berättelse om vad som hände:

”Jag var ledare för den gruppen där min egen son fanns med. Det var så han kom in i bilden. En person som varit med i föreningen länge och som många såg upp till. Han kontaktade mig och sa att han ville starta en särskild grupp där det skulle plockas ut några ungdomar från min grupp. Man blir ju imponerad och charmad. Han visade planer och berättade övertygande. Sedan var det tyst ett tag och så kontaktade han mig igen. Nu skulle planerna skrida till verket. Först ville han se på ungdomarna. Jag kanske kunde ha anat lite redan då att något inte var rätt, för han ställde frågor om vissa som han ville ha med men som inte alls passade in i det projekt han hade berättat om. Jag funderade varför han ställde dessa frågor, men släppte det. Och strax innan de skulle sätta igång allt så kom en av de utvalda och sa att det fanns rykten om den ledaren, att han gjorde konstiga saker med unga. Och så klart funderade jag på det också. Men slog bort tanken igen. Låter ju knäppt så här i efterhand, men så var det. Trodde ju aldrig att den där store, som alla gillade, skulle kunna göra nått sånt. Sedan skulle han träffa dem.”

När föräldern beskriver sina första möten med förövaren så är det långt ifrån en ”ful gubbe”. Förövaren är snarare dess motsats: charmig, vältalig och omtyckt av omgivningen. Förmågan att dupera omgivningen känns igen i Svenssons beskrivningar och det gör att allmänhetens önskan att hitta enkla kännetecken eller diagnoser kopplade till förövaren försvåras (Svensson 2012). Med i historien fanns också frågan om ett rykte, vilket tycks ha försvårat snarare än förenklat för många i föreningens ledning. Var ryktet sant? Om det skulle vara falskt, vad skulle det då få för konsekvenser för såväl ledaren som föreningen? I filmen *Jakten* (2012) beskrivs hur ett rykte om ett sexuellt övergrepp får långtgående konsekvenser och hur svårt det kan vara att läka sår som rivits upp. Pappan berättar vidare om den aktuella kvällen då övergreppen skedde:

”En fredag i föreningslokalen skulle han möta de unga. Jag gick dit för att jag ville se vad som hände, kanske omedvetet att jag vill kolla upp. Jag såg honom på håll. Han stod och väntade på de unga. Men det gick inte att få ögonkontakt med honom. Det var en märklig känsla. Han var så fokuserad, eller ”uppstirrad” av situationen, vad vet jag? Sedan, när de kommer närmare, tar han tag i en av de unga och håller honom nära sig. Jag tänkte, detta är inte friskt. Jag kommer ihåg ögonen, de var exalterade. Tyvärr var jag tvungen att lämna dem alla där och då.”

Senare den kvällen samlas familjen vid köksbordet och pappan frågar då sonen om allt är bra, för han kände att det var något som inte stämde. Sonen hävdade då att allt var okej men plötsligt smäller han alla bestick rakt ner i glas och tallrikar. Rakt ner i bordet. Han slänger allt i ursinne och han skriker: ”*Det där svinet!*”

Då började sonen berätta. Ledaren hade inte tafsat på dem men ledaren hade tryckt sig nära dem när de stod nakna mot en vägg. Vidare beskrev ledaren för pojkarna hur de skulle tvätta könsorganet och tvätta sig i stjärten medan han stod och tittade på dem med stirrande blick. Det syns i pappans blick hur situationen, trots att den ligger flera år bakåt i tiden, satt tydliga emotionella spår. Det är som om allt spelas upp igen, här och nu. Samtalet fortsätter och pappan berättar:

”Då brann det till för mig i pannbenet. Jag ringde de andra föräldrarna. Men det var bara min son som hade berättat. Ingen av killarna hade ens pratat om vad som hade hänt när de cyklade hem. De kanske inte vågade, jag vet inte. Vi bestämde hursomhelst att vi skulle ses på söndagen. Och där skedde ett misstag. De övriga ville sopa detta under mattan. Jag tror inte de ville konfrontera ledaren eller fläcka ner föreningen. Eller kanske att de inte ville hamna i rampljuset själva eller deras barn. Jag tänkte då, ja det kanske ska vara så. Locket lades på.”

Jag tycker att det är intressant hur både föreningens ledning liksom föräldrar till barn i föreningen reagerar och agerar med att förövarens handlingar på något sätt skulle ”fläcka” av sig på dem själva. Förnekelse och tystnad är strategin. Är händelserna så ångestladdade att man vill förneka att det ens hänt eller tänkte föreningens ledning att förövarens agerande inte kunde skiljas från föreningens namn i framtiden? Pappan fortsätter och beskriver vad som hände därefter, eller snarare vad som inte hände:

”Dagar och veckor går men inget händer. Jag får reda på mer och mer. Hur många i föreningen har vetat om att ledaren gjort detta förr, och många gånger? Hur det hela hanteras och har hanterats känns mer och mer frustrerande. Jag möter ledaren vid ett tillfälle och bokstavligen kastar ut honom ur lokalen. När jag mötte honom i affären så spottade jag honom rätt i ansiktet. Det var min hämnd. Skrämma honom och visa att jag inte släpper det. Men omgivningen ville inget göra. Det gjordes till och med en polisanmälan anonymt, men den lades ner av åklagaren. Jag har funderat mycket på varför den lades ner. Det var en inflytelserik ledare, men jag kan aldrig bevisa vad som hände bakom kulisserna i utredningen.”

Förövaren tycks inte enbart ha de unga i sitt grepp utan hela föreningen, han anses även kunna påverka åklagare. Svensson skriver att ”*människor som avviker från det normala utgör inte bara ett hot mot stabiliteten i samhället utan även ett hot mot våra egna dolda primitiva impulser att släppa de inre spärrarna och göra likadant*” (2012). Kanske är det så, att sexuella övergrepp inte enbart ställer frågor om de inblandades relationer utan också om hela omgivningens villkor, möjligheter och begränsningar? Det som till en början uppfattas som ofattbart kryper på något sätt nära oss själva. I samtalet med pappan förstår jag vidare att det inträffade inte enbart påverkar den sociala samvaron för omgivningen utan också har en påverkan i nuet.

”Jag och min son hade många samtal om detta och jag trodde nog att han hade lagt det bakom sig tills det uppdagades igen i samband med Patrik Sjöbergs bok, då journalister ringde upp. De hade hört om ryktet att det pågått något i klubben för flera år sedan och nu när Sjöbergs berättelse kom upp ville de höra om ryktet stämde. Min son var med på att berätta. Men så förstörd han var efteråt, så ledsen. Han var inte klar med detta visade det sig. (PAUS) Jag har aldrig känt mig så förnedrad som när detta hände. Hela min värld slogs i spillror. Vilken tur att min son berättade, så direkt. Annars vet jag inte vad som hade hänt.”

När jag lyssnar på intervjun med pappan i efterhand funderar jag på om övergreppet har fler dimensioner. Den första dimensionen är själva det fysiska övergreppet, den andra är skammen att ha blivit lurad av förövaren och den tredje är omgivningens förnekelse. Alla tre har en känslomässig klangbotten. Pappan fortsätter:

”Sedan är det hur det hanterades av föreningen. Det var också chock, ilska och frustration. Dels fanns det de som inte trodde det hade hänt. Man sa: ’det är föräldrar som överreagerar.’ Dels tyckte många att man inte skulle göra så stor affär av det. Jag tror de var rädda för ledaren, eller nått. Skönt att bli av med det bara. Inte prata mer. Men jag vet ju att ledaren fortsatte i andra föreningar. Och där togs han emot, trots att de ju visste vad han hade gjort. Man borde naturligtvis, som förening, gripit in redan första gången. Gjort en polisanmälan och hjälpt föräldrar och barn. Men inget gjordes.

Trots att det gått flera år sedan det hände så kommer tankar och känslor kring övergreppen upp då och då i vardagen. Pappan beskriver en situation nyligen:

”Jag hade så sent som för två veckor sedan en uppgörelse med en från den gamla styrelsen. Han tyckte de hade gjort allt bra. Han kunde inte ens erkänna hur de förnekade alltsammans. Ingen av dem som fanns med då har bett om ursäkt, trots att alla visste vad som försiggick. Det som hände var ju många år sedan. Men det var samma känslor i mig nu som då. Jag känner sådan ilska varje gång jag hör om det. Då pulserar blodet.”

”Vad borde föreningen gjort?” frågar jag. Han funderar och svarar:

”Det viktigaste är att öppna ögonen, ta tag i saker, våga prata. Öppna upp kanaler för föräldrar att kunna säga till när de misstänker. För det är svårt, kanske omöjligt att förebygga och se signaler. Han var mycket charmig, lurade oss alla.”

Av alla intervjuerna så är mitt personliga intryck starkast från den med den utsattes förälder. Pappan beskriver hur förövaren lurade alla – sonen, föräldern, föreningen och omgivningen – med charm och trevligt bemötande. Vanmakten att från sidan uppleva hur ens barn blir utsatt är svår att sätta sig in i och samtidigt påtagligt närvarande. Och det avslutande citatet igen:

”Samma känslor då som nu. Jag känner sådan ilska varje gång jag hör om det. Då pulserar blodet.”

2.2 Om riter och gemenskap

”Jag var nervös, skitskraj. Visste, eller anande att det skulle ske. Det hände ju alla.”

Jag lyssnar till en berättelse om hur en ung person, då 13 år, utsätts för sexuella övergrepp i en förening genom en invigningsritual. Personen skulle bli en del av gruppen, invigd i gemenskapen. Så här beskrivs övergreppet som skedde i form av en invigningsritual:

”Hur konstigt det än låter var det en blandning av känslor inför det tillfället, sadism och roligt, skräckblandad förtjusning. Man hade ju hört från andra som blivit invigda. Och så var vi på läger i södra Sverige. Jag kände på mig att det skulle ske just där och då. Jag skulle klä av mig naken och sedan springa in i tjejernas omklädningsrum och skrika: –’Klockan är sju och det är dags att gå upp! Men jag är kåt!’ Sedan skulle jag springa ut. Trodde jag. Inte så farligt jämfört med det man hade hört. Men jag kom inte ut, de andra höll ju för dörren utifrån, förstås. Då blev det panik för mig. De minuterna var förödande.”

Men panikkänslorna byttes ganska snart till helt andra känslor. Han fortsätter:

”På natten tänkte jag att nu är det över och nästa gång ska någon annan få utstå detta. Pennalism, om några år sitter jag och bestämmer och då ska andra få lida, helst lite mer också.”

Jag känner igen beskrivningar från hur händelserna på internatskolan Lundsbergs målats upp i medierna på senare tid. Hur utsatta senare blir förövare, och trots att de upplevt förnedring och smärta tenderar att göra övergreppen mot dem själva till ett motiv för att utsätta andra. Svensson uppmärksammar i sin bok *De mest hatade* (2012) hur unga förövare själva ofta varit utsatta för övergrepp. I samtalen med utsatta förstår jag att det finns en aspekt som gör situationen särskilt förnedrande:

”När du är naken är du försvarslös. Och att tvingas vara det inför andras ögon. Du kan inte skydda dig på något sätt.”

En annan, liknande, berättelse hör jag i ett annat samtal med en person som också utsattes i tidiga tonåren. Då handlar det om ett läger i Mellansverige. Han var då 14 år och känslorna var rädsla och skräck:

”Jag skulle spela tennis inför de andra. För varje boll man förlorade skulle man ta av sig ett plagg. Det slutade med att jag vann och den andre fick spela naken. Då trodde jag det var över. Men sedan kom nästa grej. Jag skulle springa naken genom staden. Och det var ju för att skämmas.”

I de två berättelserna om invigningar är det såväl skrämelsen innan som själva upplevelsen av övergreppet som etsat sig fast i minnet hos dem som blivit utsatta. De beskriver i samtalen hur de historier de fått höra, om tidigare invigningar, blir en del av själva övergreppet. På det sättet har det sexuella övergreppet en verbal, emotionell och kroppslig dimension. I samtalen framkommer att (det verbala) hotet om övergrepp liksom själva det fysiska övergreppet och den känslomässiga förnedringen att utsättas inför andras ögon tillsammans bildade en våg av skam och förnedring. Det är lätt hänt, tror jag, att glömma

bort hur även hot om övergrepp ger upphov till skräck och panik hos den utsatte. Mina samtal visar hur viktigt det är att ta med dessa verbala dimensioner för att förstå fenomenet. Ytterligare en aspekt som tycks vara en del i övergreppet är att låta offret tro att det är över vid ett visst tillfälle och sedan överraska med att återkomma med nya övergrepp. När den utsatte slappnat av efter stressen kommer ytterligare och värre övergrepp, vilket tycks ha förstärkt den stress som den utsatte redan känner och befäst maktbalansen mellan den utsatte och förövaren/förövarna med budskapet om att den utsatte aldrig ska känna sig helt säker.

2.3 Att inte förstöra för sig själv

”Varför jag inget sa? Jag vet inte. Jag var väluppfostrad, då säger man inte sådana saker om vuxna.”

Samtalet med kvinnan handlar om hennes erfarenheter från en musikförening och en musikskola där hon under flera år utsattes för sexuella övergrepp av sin musiklejare och orkesterkollega. Hon ville ju så gärna vara med i orkestern, hon älskade att spela sitt instrument. Så här beskriver kvinnan sina möten med förövaren:

Jag kom upp till honom, ställde upp mina grejer, noter, och så kom han in. Den här mannen som alla tyckte var så charmig, så trevlig, enligt alla kvinnor. Med mycket status och så. Ingen man pratar illa om. Jag visste att det skulle börja likadant varje gång. Innan vi började spela skulle han stå nära, ge mig en kram, en puss, gnida sig emot mig, nudda vid bröstet. Inte ville jag det, inget av det. Men det var jättesvårt att säga till. Man är en väluppfostrad flicka, vill inte protestera. Men ibland sa jag till: – Sluta! Då kom det. Flinet. Jag minns hans flin. Det tyckte jag hemskt illa om.

Kvinnan berättar om hur hon kände sig maktlös och hur hon inte ens tänkt tanken att berätta vad som hände för någon, inte ens för sina föräldrar, men hon blev utsatt för en händelse som fick henne att reagera ännu starkare:

”Han skulle köra mig hem i sin bil. En mörk höstkväll, ute på landet och inga hus i närheten. Så stannar han plötsligt bilen och tittar på mig och säger: – Tänk om jag våldtar dig nu, vad säger du då? Jag tänkte: ’Du är inte klok!’ Men jag blev kall och svarade lugnt: – ’Det vågar du ändå inte, kör nu!’ Och han startade motorn igen. När jag kom hem var jag helt skakig.”

Även om hon aldrig vågade berätta hemma så hade hennes mamma ändå förstått att något var fel och när mannen ringde hem en dag och ville boka nya lektioner med dottern svarade mamman att det inte gick för sig, att det var över nu. Familjen flyttade så småningom till en annan stad men upptäckte efter tag hur den tidigare musiklejaren hade kontakter och var inblandad i olika orkestrar och skolor och kom att bli ett hinder för henne. Hon beskriver att hon till exempel hoppade av produktioner för att han dök upp och att han spred rykten om henne.

Åren gick och hon skulle åter vara med på en konsert när hennes tidigare musiklärare dök upp. Då tog hon mod till sig och sent på kvällen efter konserten satte hon sig mitt emot honom och berättade hur han hade förstört för henne inom musiken, begränsat hennes möjligheter till en musikkariär och så vidare. Det blev en vändning. Inte bara för att mannen lyssnade och tog åt sig, vilket hon märkte, utan också en vändning för hennes egen del. Det var först då hon kunde släppa honom känslomässigt. Hon hade i och med samtalet satt en gräns och markerat gentemot förövaren genom att berätta sin version för honom.

Jag ber henne reflektera över händelserna och hur det blev möjligt för förövaren att utöva sådan makt över henne. Hon återkommer till sin stränga uppfostran, att anpassa sig, och hur hon ju ville spela sitt instrument. Inom sig var det som om hon var tvungen att stå ut med detta för att kunna hålla på med det hon tyckte mest om – att spela sitt instrument. En slags normalisering av övergreppen skedde successivt. *”Det är så här det är, jag hade inget eller såg inget alternativ.”*

En annan aspekt som lyfts fram flera gånger är mannens ansiktsuttryck, hans flin. Hur det väckte obehagskänslor inom henne och hur hon uppfattade att mannen ville släta över de fysiska närmanden han hade gjort. Flinet, charmen mot omgivningen: *”Kan det ha möjliggjort det han gjorde, hans agerande?”* *”Jo, kanske”*, säger kvinnan jag samtalar med. Och att det handlade om makt. Hur han genom att få henne att reagera, får henne att säga: *”–sluta nu, lägg av!”*, för att sedan kunna lägga på ”flinet” och på så sätt kommunicera att: *”jag har dig”*.

Idag känner hon sig som den större och att han är den mindre. Vändningen var när hon sa ifrån och berättade hur hon upplevt allt. Han hade först reagerat förvånat och frågat: *”Var det så?”* och sedan gråtit, men hon hade inte låtit sig påverkas av hans känslomässiga reaktion. Detta menar hon också var viktigt: *”Han har mig inte längre, varken fysiskt eller känslomässigt”*.

Vi resonerar också om musikens betydelse för dessa händelser. Om att vara nära varandra, de känslomässiga aspekterna i musicerande och om relationen mellan lärling och mästare. Hon är osäker, men funderar och säger:

”Jag visste inte hur mycket som skulle räknas, var det bara fullbordad våldtäkt eller vad räknades? Hur stort var det som hände mig? Han var ju stjärnan och behövdes i olika orkestrar och jag vet inte om mina föräldrar skulle förstå? Man pratade inte om det.”

Åter ser vi hur hotet om övergrepp, en våldtäkt, är det som stannar tydligast kvar i minnet och som framkallar de starkaste minnena trots flera år av sexuella kränkningar i form av tafs, smek, kramar och pussar. Något som också möjliggör övergrepp är den utsattes ovilja eller oförmåga att berätta för omgivningen. I detta fall beskrivs det som sträng uppfostran, inte sätta sig upp mot vuxna eller andra auktoriteter. Här finns kanske åter koppingar till skam. Offret vill inte avslöja förövaren inför sina föräldrar och på så sätt försätta dem i en situation där de skulle tvingas välja sida: den gode vännen – förövaren eller sitt barn – offret.

Ytterligare en aspekt som är värd att uppmärksamma är hur kränkningar och övergrepp normaliseras och gradvis blir en ”självklar” del av den utsattes vardag. Referensramarna för hur relationer mellan vuxna och barn förändras steg för steg då övergreppen pågår

under en längre tid. Detta känns också igen från samtalen med de unga förövarna, hur man börjar med ”mildare” övergrepp som stegvis blir allt grövre.

3 Att hantera sexuella övergrepp

3.1 Att ta tag i sin historia

För några år sedan skakades föreningen i sina grundvalar. En ledare hade förgripit sig på flera barn och unga. Inte en eller två gånger, utan många gånger och under flera år. Förutom att dessa händelser kom upp till ytan så fanns det meningsskiljaktigheter om vad som faktiskt hade hänt och vad som skulle göras. Ta bort ledaren och gå vidare eller gräva ännu djupare och syna hela föreningens verksamhet i sömmarna? Valet var inte givet. Man hade redan sopat saken under mattan flera gånger, men den nuvarande ledningen ville något annat. De ville ta tag i sin historia.

Jag möter två av de ansvariga i föreningen, en av dem har engagerat sig i den grupp som kom att bildas för krishanteringen, den så kallade antikränkningssgruppen. Händelserna hade som sagt diskuterats i föreningen tidigare men då med fokus på förövaren. Nu ville de sätta de utsatta och själva föreningen i fokus. *”Hur ska vi göra för att detta inte ska ske igen?”* Föreningen ville vända situationen, från försvarsställning till att hamna i framkant i arbetet mot sexuella övergrepp. Flera av dem som var engagerade fann i gruppen också ett sätt att göra en insats för föreningen utan att vara intresserade av själva kärnverksamheten.

På ett inledande möte ställdes frågan om vilka som ville engagera sig. Det visade sig finnas många föräldrar med professionell kunskap (bland annat poliser, sjuksköterskor, kuratorer, socionomer och jurister) som ville göra en insats i sina barns förening. Gruppen arbetade processinriktat. En av dem som engagerat sig berättar:

”Det är ju speciellt att arbeta i en förening. Man kan inte kräva något av ideella ledare. Folk kommer och går dessutom. Det kom en massa olika förslag i början. Jag tänkte: Stopp, nej vänta nu måste vi ta det lugnt och arbeta långsiktigt! Det tog tid. Processen är viktig, att inte stressa fram förslag på vad som ska göras, utan låta diskussionerna ta sin tid och ha ledningen i ryggen. Annars tror jag inte det går.”

Det tog två år innan gruppen presenterade sina förslag. En lång tid kan tyckas, men jag förstår under samtalen att det var en medveten strategi att ta tid på sig och att det visade sig nödvändigt för att inte komma med förhastade förslag. Då, efter två år, hade de resonerat och tagit intryck från olika organisationer och professionella. De hade också testat egna idéer. Nu var de redo och hade landat på samma nivå inom gruppen om vad som borde göras. En antikränkningssgrupp bildades. De använde sig av scouternas webbutbildning *Trygga möten*. Gruppen hade en stående punkt på styrelsemötena, det ordnades en e-postadress och en telefonlinje dit alla kunde ringa (anonymt om man ville) och föreningen skyltade med gruppen på kansliet, på föreningens webbplats och i alla andra sammanhang där föreningen fanns med.

Varje gång antikränkningssgruppen fick in ett samtal eller ett ärende tittade de på det, skrev ned vad det handlade om och tog tag i frågan omedelbart. Det fanns ansvariga så det var ingen tvekan om vem som gjorde vad. Föreningen ville skapa ett öppnare klimat där barn, unga och ledare vågade ta upp allt. Motiveringen var att om någon som vågar

säga till om ”mildare” missförhållanden blir tagen på allvar, och märker att det sker saker, så skulle medlemmarna också våga ta upp ”svårare” saker. Gruppen visade att det fanns någonstans att vända sig och att detta var viktigt. Jag frågar dem om de inte haft tur som lyckats hitta så många personer i föreningen som har kunskaper och erfarenheter som kan användas och om inte det bara gäller i större föreningar, men det tror de inte. Många föreningar frågar inte ens vilken kompetens som finns bland föräldrarna och små föreningar borde ju kunna samarbeta kring dessa frågor, menar de.

Varje år har föreningen aktiviteter som ytterligare stöttar och påminner om frågans relevans och dignitet. De ordnar föreläsningar, workshops och aktiviteter. Till gruppen kommer numera frågor om alla möjliga sorters övergrepp, diskriminering och exkludering. Det kan handla om selektering av barn i verksamheten, ekonomiska skillnader som gör det svårt för barn att vara med i vissa aktiviteter, hemförhållanden och så vidare. Sedan gruppen började sitt uppdrag rör det sig väldigt sällan, om ens någon gång efter de övergrepp som avslöjades tidigare, om sexuella övergrepp. Men de påpekar hur saker hänger samman. Att våga prata om det som är jobbigt och sätta ord på saker, samt en ökad medvetenhet om barnrättsperspektiv, hänger ihop med de upplevda övergreppen. Det finns alltid nya utmaningar: kränkningar via nätet, chattar och sms. Gemensamt med det som hände tidigare är att omgivningen inte ska märka när det sker. Därför måste man våga titta under ytan, betonar båda.

Föreningen har fått flera förfrågningar om att komma till andra föreningar och berätta om sitt arbete, vilket de gör med stolthet och en känsla av att vara ansvariga gentemot de som drabbades i föreningen. De möts ibland av en undran om det är svårt eller tar tid men hävdar bestämt att det är lättare än många tror och att det inte tar särskilt mycket tid, tvärtom, man sparar tid när kriser väl uppstår. För kriser uppstår, sedan kan det vara olika slags kriser. Om föreningen lägger ned tid på att ha en klar och tydlig plan för hur man ska agera i en krissituation så sparar föreningen tid när man befinner sig mitt i krisen – var och en vet vad den ska göra. Risker är annars, betonar de båda, att ledare och styrelse drabbas av förflamning eller att alla springer åt varsitt håll och ingen vet vad den andre gör. Liksom ritualer hjälper människor att hantera starka känslomässiga situationer, som begravningar och bröllop, så hjälper en krisplan på liknande sätt till att strukturera agerandet.

Jag frågar om tips till andra föreningar som vill men inte vet hur de ska gå tillväga. Transparens, öppenhet med vad som sker och vart man ska vända sig, fördela ansvar på flera, uthållighet, och förankring högt upp i föreningen samt låta det ta tid innan man bestämmer sig för hur handlingsplanen ska se ut, är vad båda svarar. Jag får ett svar till:

”Det är komplexa frågor men också med enkla saker kan man göra nåt. Det finns inga ursäkter för att inte ta tag i frågan, den är ju viktigast av allt egentligen – att våra barn och unga, liksom ledare känner sig trygga – det är då de utvecklas som mest”

Krisplaner kan alltså, som citatet visar, också hjälpa medlemmar att agera överhuvudtaget. Att förneka, låtsas som inget hänt och gå vidare verkar vara ett vanligt, men inte särskilt konstruktivt förhållningssätt. En förening behöver ha en plan för hur man hanterar det goda och det onda.

3.2 Att skapa trygga möten

År 2002 lyftes frågor om övergrepp mot barn inom ramen för barnkonventionen i den internationella scoutrörelsen. Frågan hade inte riktigt nått den svenska scoutrörelsen vid det tillfället. Men några år senare kom frågan om att ta tag i detta upp på allvar. Med hjälp av medel från Allmänna arvsfonden påbörjades arbetet med att ta fram en handlingsplan. Ganska snart identifierades att detta var en ledarfråga och att det behövdes en ledarutbildning inom området.

Jag samtalar med Carin Grundberg-Sandell som skapade materialet *Trygga möten*, en webbaserad ledarutbildning om sexuella övergrepp med tillhörande studiematerial. *Trygga möten* handlar om att ledare går igenom en utbildning, får kunskaper, insikter och medvetenhet. Varje ledare kan göra det på egen hand i den takt man vill. Det är konkret och ger handlingskompetens. Idag har materialet spritts till en mängd olika typer av föreningar. Detta trots att det fanns en skepsis, inte minst från idrottsrörelsen, att ta till sig materialet, hävdar hon. Jag undrar varför.

”Kanske för att det kommer från scouterna, eller för att det inte kommer från den egna organisationen. Man vill göra det på egen hand, visa att man kan själv.”

Men att det just var scouterna som tog fram materialet kan ha sin grund i verksamheten. Föreningen har inget annat syfte med verksamheten än att lära barn och unga att klara sig i livet, det finns inga tävlingar eller vinstintressen i verksamheten. Det är därmed också mer möjligt att be en ledare lämna föreningen än i andra verksamheter där bristfälligt ledarskap kan urskuldas med att ledaren kan få fram bra resultat.

Förutsättningen för att arbetet med detta material skulle lyckas var ett starkt stöd längst upp i den egna organisationen. Från ledarhåll måste man visa att man menar allvar. Inom den svenska scoutrörelsen dyker det upp ett par fall per år som rör sexuella övergrepp, men visst finns det ett mörkertal som aldrig når vare sig ledare eller rättsväsendet. Med 1 100 föreningar, cirka 65 000 medlemmar och nästan 10 000 ledare har scouterna en omfattande verksamhet och det fanns behov av att hjälpa ledarna att skapa trygga möten.

Trygga möten utgår från fallbeskrivningar där den enskilde får ta ställning till olika scenarier och vad som bör göras i specifika situationer. Det handlar om att skapa högre medvetenhet om normer och våga prata om det som känns svårt, privat, känsligt och tabubelagt. Att skapa insikt om att många saker kan hänga ihop, från vilka lekar som leks till vilken roll man har som ledare. Är det till exempel okej att inleda en kärleksrelation med unga medlemmar?

Materialet är också till för att starta diskussioner mellan ledare om normer och förväntningar. Att öva sig i att sätta ord på saker är viktigt: kan alla bada nakna? är kramar okej? Det handlar om gränser och integritet. Även vid kränkningar och övergrepp som sker via sms, chatt och mejl är det samma gräns som överskrids – förövare som gör saker mot barn eller ungdomar som inte är okej.

Materialet behövs, men alla har inte jublat. I samtalet förstår jag att de flesta exemplen handlat om manliga ledare som gjort övergrepp mot flickor. Scoutverksamheten bygger

på manliga normer och när scoutverksamheten har synats utifrån normer, ledarskap och relationer har det varit känsligt. Även *Trygga möten* har ifrågasatts. Några menar att det skapar en falsk trygghet – att föreningen är ”immun” mot sexuella övergrepp då ledare genomgått utbildningen. Men det är inte så utbildningen ska uppfattas. Den bör snarare ses som en start och som en del i ett vidare arbete där återkommande samtal, förändrade rutiner och nya sätt att närma sig svåra och tabubelagda frågor. Det som återkommer under samtalet är att våga se, att våga prata:

”Vågar man inte se vad som sker så vet man inte vad man ska göra när det väl skett, och har man inte beredskap så är risken stor att man släpper allt i en krissituation.”

Ett annat nyckelord tycks vara uthållighet. Att inte slå sig till ro och tro att nu har vi en handlingsplan, eller nu har alla gått *Trygga möten*-utbildningen så nu är vi klara. Det gäller att hålla frågan aktuell hela tiden.

Jag frågar Carin Grundberg-Sandell varför det har dröjt så länge innan frågorna kommit upp och en utbildning för ledare startat. Sexuella övergrepp har ju förekommit minst lika länge som det förekommit föreningsverksamhet. Frågan känns relevant men är svår att svara på. Att Patrik Sjöbergs bok *Det du inte såg* (2011) satte fart på debatten är uppenbart. Men i samtalet nuddar vi även vid ett strukturellt problem – självbilden inom svensk folkrörelse. Att inte vilja se det onda utan endast det goda. Det handlar om att bilden av svensk folkrörelse är eller har varit så grundmurat god och där finns logiskt då bara goda ledare. Då kan det bli svårt att få gehör för att ta tag i ondska, övergrepp och missförhållanden. Dessutom är många av de politiker som ger stöd till och skapar villkor för föreningslivet själva en produkt av det.

En viktig fråga som idag är obesvarad är hur bra utbildningen *Trygga möten* fungerar. Varken utbildningen eller dess effekter har utvärderats. Att materialet har satt igång diskussioner, ökat medvetenheten och bidragit till att sätta ord på saker verkar klart. Men i vilken omfattning och vad det leder till är svårare att svara på. Kanske har materialet, förutom att ge handfasta råd till ledare kring hur de kan agera i krissituationer, också bidragit till att minimera risken för att något ska hända. Ledare tvingas tänka igenom verksamheten, sin egen roll, relationer och positioner. En utvärdering skulle kanske kunna ge ytterligare verktyg: vad är det i materialet som fungerar, vad kan utvecklas och hur kan man arbeta med dem man inte når idag?

3.3 Att stänga av en stjärna

Jag har ett samtal med en ledare för en förening där det inte fanns någon beredskap, de hade ingen policy eller handlingsplan för hur man skulle agera vid sexuella övergrepp. Han fick ta tag i frågan på egen hand.

En av föreningens ”stjärnor”, en lovande ung man som spåddes en lysande framtid hade trakasserat en ung tjej i en annan förening sexuellt. Han hade skickat bilder och sms med sexuella anspelningar som var långt över gränsen för vad som kan uppfattas som okej ur integritetssynpunkt. När ledaren jag möter konfronterade den unge mannen och det klarlagts att det var han, den lovande stjärnan, som hade skickat sms:en tog ledaren upp det hela med styrelsen för föreningen. Han möttes då av blandade reaktioner. De ville inte att

den unge mannen skulle lämna föreningen. Styrelsen ville inte fläcka ned föreningens namn och inte heller förstöra den unge mannens karriärmöjligheter.

Ledaren provade då att samtala med alla i styrelsen enskilt. Då fick han dem med sig. Den unge mannen stängdes av men styrelsen beslutade att föreningen skulle hjälpa honom att hitta en advokat vid en eventuell rättegång och man erbjöd honom samtals hjälp. Den intervjuade ledaren menade att det är viktigt att skilja på person och handling. Händelsen polisanmäldes dock aldrig. Ledaren har sedan dess inte träffat den unge mannen. Han har däremot pratat med den utsatta flickans föräldrar för att berätta om föreningens agerande och för att visa henne sitt stöd och att hon inte skulle känna skuld. Ansvaret var helt och hållet den unge mannens. Den intervjuade ledaren uppmuntrade den utsatta tjejens familj att polisanmäla, men utan resultat. Hon har dock fortsatt att vara verksam i sin förening.

Strax efter denna händelse påbörjade föreningen arbetet med att ta fram en handlingsplan. Vem gör vad och när om liknande fall eller andra kriser skulle uppkomma? Det känns viktigt, berättar ledaren, att det finns enkla punkter att följa. Att slippa famla i mörker. Och kanske det viktigaste: att göra allt i tid, inte dra ut på det och riskera att allt bleknar bort för att man inte kommer till skott.

3.4 Att bryta tystnaden

”Det finns en bön som är: ’Låt oss höra de rop som du har hört’ och ja, det har ju funnits rop som vi inte hört, också nya rop. Till exempel från utsatta barn.”

Så avslutas mitt samtal med Inger Lise Olsen som sedan mitten av 1990-talet ansvarar för frågor som rör sexuella övergrepp inom Svenska kyrkan. Hon pekar på hur kyrkan historiskt sett ansetts stå på ”fel” sida i många frågor som till exempel mäns våld mot kvinnor och slaveri. Till detta kommer att inte våga se och tala om hur barn och unga inom kyrkans verksamhet också har blivit och blir utsatta för sexuella övergrepp. Men bilden av kyrkan och verksamheten är på väg att förändras (jfr Hermansson 2013).

Idag har Svenska kyrkan två ansvariga i varje stift, en man och en kvinna, för att ta hand om frågor om övergrepp. Arbetet har framförallt handlat om att bryta tystnaden. För övergrepp har alltid funnits där människor möts och kyrkan är en sådan mötesplats. Under 2000-talet har det kommit in cirka fem ärenden varje år men Inger Lise Olsen menar att det finns långt fler händelser som aldrig anmäls eller ens ”kommer upp till ytan”. I detta arbete handlar det om att syna den egna verksamheten, se bortom vad man vill se, skapa rutiner och handlingsberedskap, tala om sexualitet och makt.

De erfarenheter som finns inom Svenska kyrkan är att övergrepp kan ske i många olika sammanhang, det kan till exempel vara i samband med själavårdande samtal, krissamtal, lägerverksamhet och konfirmationsresor. Det som kan vara speciellt för kyrkans verksamhet är att det kan ske mellan en person i kris och en präst eller diakon som man har stort förtroende för. Här kan teologin ställa till det. Förlåtelsen, som ett centralt begrepp, har kommit att bli en bromskloss för att kunna se och agera när övergrepp sker.

Mycket är dock på gång och flera stift har startat egna processer, bland annat har Svenska kyrkan tagit fram material om integritet, kropp, sexualitet och övergrepp som vänder sig till barn, unga och vuxna. En annan aspekt, som Inger Lise Olsen nämner, är att i samband med att man tar referenser när någon söker en ny tjänst också ställa frågor om vad som har hänt innan? Varför byter personen ofta tjänst? Att skapa rutiner som hjälper till i vardagen och som gör dessa tabubelagda frågor hanterbara.

Förutom att orka, kunna och våga se så finns det skäl att lära sig att se mönster. Förövaren finns inte sällan bakom en mycket charmerande fasad, ett trevligt bemötande och förtroendefull bekräftelse. En annan aspekt som lyfts fram i vårt samtal är att tillitsmakten, som Inger Lise Olsen kallar det, gör det svårt att se hur en person som människor vänder sig till i kris kan vara förövare. Övergreppet kommer från oväntat håll, vilket gör saken förvirrande och många känner sig överrumplade. Det handlar om att se gränsöverskridande beteenden. Är det någon som omotiverat ofta dröjer sig kvar längre än de andra med en grupp eller en person, som ofta vill skjutsa hem någon särskild, som håller kvar en hand lite "för länge" och så vidare? Inger Lise Olsen:

"Ska vi tala om livet, som vi ju menar att vi kan inom kyrkan, så måste vi ju veta hur det ser ut. På gott och på ont."

Att ta in vad som redan pågår är en smärtsam process, förstår jag i samtalet. Många har inte orkat. Inger Lise Olsen:

"Det är kanske också symptomatiskt att dessa frågor har drivits av kvinnorörelsen och bland de feministiskt medvetna inom kyrkan från början."

Även idag, trots att kyrkan jobbar aktivt med övergrepp, tar de hjälp från andra organisationer som tjejjourer och ungdomsmottagningar för att hitta rätt tilltal och få nya perspektiv på sin egen organisation. Inger Lise Olsen tittar ner i marken:

"Jag blir arg. Arg och ledsen. När barn och kvinnor, som det oftast handlar om hos oss, och som ofta redan har det svårt i livet ska utsättas för sexuella övergrepp."

Hennes engagemang är stort och arbetet inom Svenska kyrkan har kommit en bit på väg. Det finns numera en struktur och en beredskap: vem som gör vad och i vilken ordning.

4 Mönster och det fortsatta arbetet

Vilka mönster syns i materialet och vilka frågor kan ställas för att arbeta vidare med sexuella övergrepp inom föreningslivet? Varje samtal är unikt och varje person jag samtalat med har sina egna erfarenheter och tolkningar och sin egen förståelse för vad som hänt och vad som kan göras. Samtidigt tycker jag mig kunna skönja såväl gemensamma aspekter som särskilda dimensioner i olika föreningar.

4.1 Vad handlar övergreppen om?

Utän att göra jämförelser med andra övergrepp så tycks sexuella övergrepp syfta till att förnedra den utsatte genom att en mängd olika intima gränser överskrids. Såväl den fysiska och emotionella som den psykiska integriteten bryts ned av förövaren eller förövarna. I berättelserna från avsnittet *Att utsätta någon* beskrivs hur skam och smärta är både medel och mål med övergreppen. I avsnittet *Att bli utsatt* beskriver kvinnan hur beröringen av hennes kropp var en aspekt av övergrepp och hur flinet hos förövaren som sedan följde var en annan som satte lika starka spår hos henne. Sexuella övergrepp har ett brett register: beröring, våldtäkt, tafsande, ofredande, bilder och texter via sms och internet, blickar, gester, miner, ord och så vidare.

Vad som är viktigt att uppmärksamma är hur gränser tycks tänjas. Det som börjar till synes oskyldigt, där kanske varken den utsatte eller förövaren märker gränsöverskridandet, kan bli allt grövre övergrepp genom små men kontinuerliga gränsförskjutningar. Detta mönster återkommer till exempel i Börje Svenssons bok *De mest hatade* (2012), liksom i Patrik Sjöbergs bok *Det du inte såg* (2011) där Patriks tränare och styvpappa steg för steg gick allt längre i övergreppen. Det tycks ske en normalisering av vad som är möjligt. Övergreppen kan till exempel börja med ord, övergå till kram eller tafsande och i vissa fall leda till penetrerande övergrepp. Gränserna för vad som är möjligt tänjs och vid upprepning uppfattas det som en del av vardagen. Som en intervjuad beskrev: ”*Man tänker att det är så här det ska vara*”.

Vidare tycks övergreppen fungera, eller ha inslag av, att förövaren lägger över sin egen skam på offret. Den unga stjärnan, till exempel, ursäktade sitt beteende med att den andre: ”*ville och var med på det*”. Flera av de intervjuade berättar att de inte vågat berätta vad de varit med om för omgivningen, de tar på så sätt på sig ansvaret för en del av handlingen. Några av dem vi intervjuat berättar att det är första gången de berättar för någon om vad de varit med om. Andra har berättat för en liten, begränsad grupp. Att bli utsatt för sexuella övergrepp är inget man berättar om för vem som helst.

Jag uppfattar att de som blivit utsatta i vissa fall, framförallt emotionellt, delvis upplever sig som medskyldiga i det omoraliska och förbjudna. Tankemässigt vet de om att de är utsatta, men att inte berätta är ett tecken på att känslorna kring detta är mycket komplexa. En konsekvens av detta är hur få sexuella övergrepp som anmäls, mellan 10 och 20 procent, enligt Svensson (2012). Det finns givetvis fler anledningar till att en person som

blivit utsatt för ett sexuellt övergrepp inte anmäler. Att gå igenom en utredning och kanske också en rättslig process är för många detsamma som att uppleva övergreppen ännu en gång.

Det är svårt att blunda för övergreppens genusdimension. De flesta förövare är enligt Svensson män (2012) och de flesta utsatta är flickor. I denna undersökning är förövarna män medan vi har en blandning av pojkar och flickor som utsatts. Kanske är berättelserna där invigningsritualer beskrivs en nyckel till att förstå sexuella övergrepp och dess koppling till maskulinitet. I min egen och andras forskning kring att förstå maskulinitet tycks känslor och empati bland män vara ett centralt tema. Då avser jag avståndstagande *från* känslor och *avsaknad av uttryck* för empati. Det är inte så att män inte har känslor eller inte är empatiska, men det kulturella budskapet är att hålla uttryck som kan uppfattas som känslomässiga på avstånd (jfr Ekenstam 1998, Ekenstam 2001, Fundberg 2003, Ljunggren 2004).

Idealet skildras som hård manlighet och det framkommer med all tydlighet i berättelserna om invigningsritualerna. Där handlar det om att utvärda smärta och stå ut med förnedring. Det finns även anledning att tänka kring makt och kontroll när vi försöker förstå sexuella övergrepp. Förövaren försöker skaffa sig kontroll över den utsatte. I en intervju framkommer hur denna maktordning förändrades när den utsatta berättade för förövaren hur illa och hur kränkande förövarns beteende hade upplevts: *"Efter det var han en helt annan"*, avslutar hon den episoden. Vad gör berättandet i sig med de utsatta, hur påverkas de av våra intervjuer? Kanske bidrar berättandet till att få sätta ord på och därmed återta kontrollen över vad det var som hände en gång.

4.2 Var och när sker övergreppen?

I samtliga berättelser tycks social och rumslig isolering vara gemensamt för när och var sexuella övergrepp sker. Det kan vara på ett läger eller under en resa, men även i ett slutet rum i verksamhetens lokaler, i ett tält i skogen eller hemma hos en ledare. Meningen verkar vara, ur förövarns perspektiv, att vuxna och andra i omgivningen varken ska se, höra eller känna till vad som sker. Förövarna är således medvetna om att sexuella övergrepp inte är acceptabelt. Övergreppen sker sällan i stundens ingivelse utan planeras. Förövaren vill vara ensam med sitt offer.

Genom att skapa hinder för att förövare och utsatta ska hamna i avskilda situationer försöker många föreningar skydda såväl barn som ledare så att de inte hamnar i en situation där ord står mot ord. En ledare ska inte vara ensam när ett barn skjutsas hem; en ledare ska inte som ensam vuxen dela tält med barn; ledare ska allmänt undvika att vara ensamma i samtal med barn och så vidare.

Det tycks finnas två huvudspår i föreningarnas sätt att hantera dessa svåra frågor. Det ena är tydliga och enkla regler som sätter gränser, förhindrar och försvårar. Här handlar det om att *"aldrig vara ensam med barn"*. Det andra spåret är en långsiktig medvetandegörande process där ledarskap och relationer står i centrum. Då arbetar man med kunskaper, insikter och förhållningssätt via utbildning, samtal och reflektioner. Det är den enskilde ledare som själv, till skillnad från föreningen, ska sätta gränser. Både strategierna har sina för- och nackdelar. Den ena är enkel och utan tolkningar, men rigid och onyanserad. Den

andra är långsiktig och djupgående, men tar tid och lämnar ansvaret till varje ledare att själv sätta gränser. Kanske är en kombination att föredra? Kanske bör de ses på kort respektive lång sikt. Oavsett hantering verkar det rimligt att varje förening och dess ledare resonerar om vad som passar deras verksamhet bäst.

4.3 Vem är förövaren?

En insikt utifrån samtalen är att förövaren kan finnas i alla former av organisationer och kan ha vilken bakgrund som helst. Två ord, eller beskrivningar, som jag finner särskilt intressanta är *charmig* och *trevlig*. Dessa återkommer ofta i berättelserna när förövare beskrivs: mannen som utsatte kvinnan i kulturföreningen, ledaren som beskrivs av föräldern och den unge stjärnan – i alla fall har de utsatta eller de omkring denne överraskats av förövarens yttre belevnhet eller tvingats övertyga omgivningen om att bakom den fina fasaden så döljer sig något annat. Ett liknande sätt att beskriva hur svårt det kan vara att se vad som faktiskt sker är att lyssna på hur händelser i Svenska kyrkan beskrivs som överrumplande. Den man litar på och vänder sig till i en kris kan väl inte vara en förövare?

Svensson (2012) skriver intressant om förövaren och hur vi försöker skilja honom från oss själva: vi sätter en diagnos på förövaren som då kan beskrivas som personlighetsstörd, till exempel ha bristande verklighetsuppfattning, antisocial personlighetsstörning eller allvarlig personlighetspatologi, vara narcissist, paranoid eller ha antisociala drag. Med den här typen av diagnostisering blir det till slut svårt att se människan bakom alla benämningar och etiketter.

Min egen reflektion utifrån att flera beskriver förövare som trevliga, sociala och charmiga, är att de skapar en motbild mot en tänkt stereotyp förövare – den ”fula gubben” (jfr Svensson 2012). I ”verkligheten” är det inte så enkelt. Förövaren är kanske varken en person med en diagnos eller en ful gubbe, utan tycks dyka upp i en skepnad som liknar vem som helst. Kanske är det just det som skrämmer mest.

4.4 Vilket motstånd möter föreningar i det förebyggande arbetet?

Genomgående i berättelserna är att övergreppen uppfattas så tabubelagda och skamfyllda att till och med organisationen uppfattar att den fläckas ned om man talar om vad som har hänt. Tystnad och förnekelse är både de sexuella övergreppens villkor och dess livskraft. ”*Det händer inte här och inte hos oss*” är förnekelsens budord. Ett exempel är föräldern till en utsatt som berättar om hur önskan om upprättelsen förföljt honom och hans barn under många år. Just därför att omgivningen inte ville eller vågade se.

En annan aspekt är den förvirring och ångest som kan uppstå i föreningen då en kris inträffar – chockfasen. I denna fas är det svårt att inse att det som skett faktiskt har hänt. Människor har svårt att agera i chockfasen. Den har en förlamande effekt som tar sig uttryck i att ingen orkar eller klarar att agera.

Ytterligare en aspekt är att människor gör mycket men att det sker ineffektivt. Här kan en i förväg genomarbetad handlingsplan vara en stor hjälp för att peka ut riktning och för-

delat ansvar mellan ledare. Det gäller att snabbt komma till reaktionsfasen och bearbetningsfasen, det vill säga att agera (gärna med hjälp av en handlingsplan) och få hjälp med de känslor och tankar som sexuella övergrepp leder till (jfr Svensson 2012).

4.5 Hur kan föreningar arbeta förebyggande?

Det finns ingen snabb eller enkel lösning för att arbeta med sexuella övergrepp i föreningar. Det viktigaste budskapet från dem med erfarenhet är att starta en process, förankra arbetet högt upp i organisationen, vara uthållig, ha en tydlig ansvarsfördelning och skaffa sig en tydlig och konkret handlingsplan för krissituationer. Ett annat råd är att våga erkänna att detta kan ske överallt, skaffa sig kunskap om vad det handlar om och ett gemensamt språk. Sexuella övergrepp berör känslor och vid kriser behövs därför ritualer och handlingsplaner för att veta vad man ska göra så att inte känslorna försätter personer i förlamning eller förvirring. Vidare tycks en erfarenhet vara att transparens i organisationen, att alla vet vem som ska göra vad, är bra och underlättar.

Flera organisationer har använt möjligheten att be ledare begära utdrag ur polisens belastningsregister och ta referenser på nya ledare. Scouternas ledarutbildning *Trygga möten* återkommer även i flera samtal. Utbildningen tycks vara en bra ingång för en förening att skaffa sig kunskap och handlingskraft för vidare eget arbete. Det förebyggande arbetet innebär inte att en förening kan bli ”vaccinerad” mot sexuella övergrepp, men föreningen kan skapa en miljö som gör det svårare för en förövare att begå övergrepp.

Vad som också framkommer i samtalen är hur arbetet mot sexuella övergrepp också lett till att andra frågor om ledarskap, relationer till föräldrar, klimat och bemötande har börjat diskuteras. Arbetet med sexuella övergrepp har varit en ingång till andra frågor om hur organisationen vill fungera som *kultur*. Med kultur avses här något mer djupgående än en policy, handlingsplan eller ”röd tråd”. Det handlar om hur ledare och övriga medlemmar agerar gentemot varandra i vardagen, hur de bekräftar, bemöter och behandlar varandra, det handlar om hur man organiserar sig, hur normer etableras eller förändras, hur vanor och praxis skapas och så vidare. Föreningar som arbetat med en krisplan eller handlingsplan kopplat till sexuella övergrepp har i några fall också, i samband med detta, kommit att se över just sådana kulturfrågor.

Ovan lyfter jag några av de mönster som framkommer i samtalen. Det finns även ett antal frågor som bör ställas till företrädare för olika föreningar som utgångspunkt i arbetet mot sexuella övergrepp:

- När börjar vi, i vår förening, att arbeta mot sexuella övergrepp?
- Vad ska vi göra?
- Vem ska göra vad och när sker det?
- Var finns kunskap om sexuella övergrepp i vår förening, i andra organisationer?
- Vilken utbildning kan vi erbjuda ledare och ska den vara obligatorisk?
- Hur ser vi till att arbetet lever vidare så länge föreningen existerar?

Avslutningsvis några tankar utifrån att jag har fått ta del av många djupt berörande samtal med människor som har tvingats se saker som man i allmänhet ofta blundar för.

- Hur kan dessa erfarenheter spridas och bidra till ökad kunskap och erfarenhetsutbyte mellan olika föreningar?
- Hur kan metoder och utbildningar som används i förebyggande arbete kring sexuella övergrepp utvärderas så att de kan utvecklas ytterligare och spridas?
- Hur kan myndigheter och bidragsgivare skapa incitament så att arbetet med att förebygga sexuella övergrepp i föreningslivet blir självklart och viktigt?

Några exempel på hur nationella förbund och organisationer kan uppmuntra ett allt mer medvetet arbete mot sexuella övergrepp i lokala föreningar som har en handlingsplan är att:

- samordna sådant arbete mellan mindre föreningar
- lyfta upp goda exempel på nationell nivå
- erbjuda hjälp för utvärdering
- vidareutveckla handlingsplanen.

5 Referenser

- Ekenstam, C. (Red.) (1998). *Rädd att falla. Studier i manlighet*. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Ekenstam, C. (Red.) (2001). *Sprickor i fasaden. Manligheter i förändring*. Stockholm: Gidlunds förlag.
- Fundberg, J. (2003). *Kom igen, gubbar! Om pojkfotboll och maskuliniteter*. Stockholm: Carlssons bokförlag.
- Hermansson, A. (2013). *Våga prata. Ett diskussionsmaterial för arbetslag i Svenska kyrkan om ungas sexuella identitet, sexuella övergrepp och social medier*. Svenska kyrkan: Härnösands stift.
- Ljunggren, J. (2004). *Känslornas krig. Första världskriget och den tyska bildningselitens androgyna manlighet*. Stockholm: Symposion.
- Johansson, S. (2012). *Kunskapsöversikt: sexuella övergrepp i relationen mellan tränare och idrottsaktiv*. FoU-rapport 2012:5. Stockholm: Riksidrottsförbundet.
- Johansson, S. & Kenttä, G. (2013). Dags att tala om sex i elitidrotten. Stockholm: *Svensk idrottsforskning nr 2:13*.
- Priebe, G. (2009). Adolescents' Experiences of sexual abuse – Prevalence, abuse characteristics, disclosure, health and ethical aspects. Lund University: *Faculty of Medicine Doctoral Dissertation Series 2009:44*.
- Sjöberg, P. & Lutteman, M. (2011). *Det du inte såg*. Stockholm: Norstedts.
- Svenska kyrkan (2011). *Vad gör vi nu? Bemötande och förebyggande av sexuella övergrepp. Riktlinjer*. Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation/Svenska kyrkans unga/Svenska kyrkan.
- Svensson, B. (2012). *De mest hatade. Om pedofiler och andra sexualbrottslingar*. Stockholm: Ordfront förlag.
- Theweleit, K. (1995). *Mansfantasier band 1 och 2*. Stockholm: Symposion.

Elektroniska referenser

Scouterna. www.tryggamoten.se, 25 februari 2014

© Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) 2014

projektledare **Rikard Ambumsgård och Maria Billinger**
text **Jesper Fundberg**

distribution **MUCF, Box 17801, 118 94 Stockholm**
webbplats **www.mucf.se**
e-post **info@mucf.se**
tfn **08-566 219 00**